

OKO BESEDE 2022

Igor Saksida

ČUTITI PESEM IN RAZMIŠLJATI O NJEJ? OBOJE.

Razvijanje bralne zmožnosti ob izbranih pesniških zbirkah za Cankarjevo tekmovanje¹

Prispevek uvodoma izhaja iz podatkov o ne priljubljenosti poezije med mladimi bralci, nato predstavi možne odtujevalne učinke branja ter poti za njihovo preseganje. Zagovarja stališče, da je treba preseči umetno in škodljivo nasprotje med glagoloma »misliti« in »čutiti« v povezavi s poezijo, ki jo je zato smiselno postavljati v družbeno-kulturni in širši kontekst. Osrednji del članka je namenjen mestu poezije v okviru Cankarjevega tekmovanja – petina tem se je navezovala na poezijo, kar je mogoče pojasniti z manjšo količino izdanih pesniških zbirk v primerjavi s pripovedništvom, še vedno pa je poezija na osrednjem vseslovenskem tekmovanju v bralni zmožnosti in zmožnosti razlagalnega oz. esejskega izražanja mnenja o prebranem bistveno opaznejša kot na splošni maturi iz slovenščine. V sklepnem delu prispevka so pojasnjene vsebinsko-slogovne poteze za tekmovanje izbranih vrhunskih pesniških zbirk; to so: Lila Prap: *Živalske uspavanke*, Anja Štefan: *Drobtine iz mišje doline*, Vinko Möderndorfer: *Babica za lahko noč*, Feri Lainšček: *Ne*, Vinko Möderndorfer: *Romeo in Julija iz sosednje ulice* in Miroslav Košuta: *Božaj veter*.

The introductory part of the article proceeds from the data on unpopularity of poetry amongst young readers, presenting the possible alienating effects of reading, as well as ways to surpass these effects. It advocates the standpoint that the artificial and harmful contrast between the verbs »to think« and »to feel« - referring to poetry – should be surpassed, and that it makes sense to set poetry into a socio-cultural and wider context. The main part of the paper then focuses on the place of poetry within the Cankar competition; about one fifth of the topics referred to poetry, which is probably due to the lesser quantity of the published poetry collections as compared to prose. However, poetry in the main all-Slovene competition in reading competence and the competence of interpretative and essayistic opinion expressing is still far more noticeable than in the general graduation exam from the Slovene language. The concluding part of the article brings the thematic and stylistic elements for the competition of the selected top poetry collections, which are: *Živalske uspavanke* (Animal Lullabies) by Lila Prap, *Drobtine iz mišje doline* (Crumbs from the Mouse Valley) by Anja Štefan, *Babica za lahko noč* (Granny for Good Night) by Vinko Möderndorfer, *Ne* (No) by Feri Lainšček, *Romeo in Julija iz sosednje ulice* (Romeo

¹ Daljši in uradni naslov tekmovanja je **tekmovanje učencev in dijakov s področja slovenščine za Cankarjevo priznanje**, vendar zaradi uveljavljenosti besedne zveze uporabljam krajšo različico. Glej tudi: <https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2021/08/2021-08-12-Pravilnik-tekmovanje-slovenscina-2021.pdf>

and Juliet from the Neighbouring Street) by Vinko Moderndorfer and *Božaj veter* (Caress the Wind) by Miroslav Košuta.

Čutiti ali misliti?

Ni nenavadno, da Perry Nodelman poglavje o poeziji v svoji knjigi *Užitki mladinske književnosti* zaključuje s podpoglavjem *Zakaj mnogo ljudi ne mara poezije – in kaj ob tem storiti*. Pri tem navaja starejšo raziskavo, ki jo je Linda Hall izvedla med otroki v Veliki Britaniji; ta razkriva, da »47 odstotkov učencev izven šole ne bere poezije, 36 odstotkov pa jih trdi, da poezijo sovražijo« (Hall, 1989: 5). Podobni, pesništvu (v šolski interpretaciji) vsekakor ne najbolj naklonjeni podatki se kažejo tudi v raziskavi o (ne)priljubljenosti slovenščine kot šolskega predmeta: tako učenci kot dijaki menijo, da »je pri pouku slovenščine najzanimivejša obravnava dramatike in proznih besedil. (...) Sodeč po mnenju vseh anketirancev, je na tretjem mestu pogovor o književnih osebah, na četrtem pa obravnava poezije.« (Brglez, 2008: 21–22) Zvrstni književni interes določa tudi spol: »Posebno zanimiv je primer poezije, kjer smo na eni strani izmerili statistično značilen upad zanimanja pri fantih, na drugi strani pa statistično značilen porast zanimanja pri dekletih.« (Prav tam: 23) Pomembna se zdijo tudi stališča srednje- in osnovnošolskih učiteljev slovenščine: »Po analizi odgovorov se je izkazalo, da se po mnenju učiteljev dijakom zdi najzanimivejše branje proze (branje novel, romanov, povesti ipd. ter pogovor o njih), nato pogovor o književnih osebah; dramatika in slovnica (slovnične vaje) sta približno enako zanimivi, sledi analiziranje neumetnostnih besedil, pisanje zapisnika, življenjepisa, opravičila, poročila ipd. ter prav na koncu obravnava poezije (branje pesmi in pogovor o njih).« (Prav tam: 43) Nič drugače ni v osnovni šoli: »Osnovnošolski učitelji ugotavljajo, da učence pri književnem pouku težje pritegnejo obravnava poezije, literarne teorije ter vsa besedila starejših avtorjev, pri jezikovnem pouku pa predvsem obravnava skladnje in pravopisa ter tvorba neumetnostnih besedil.« (Prav tam: 44) Bolj ali manj retorično je vprašanje, ali bi po dobrem desetletju ponovljena raziskava, predvsem zaradi razvijajočih se sodobnih tehnologij in časa, ki ga mladi preživijo na družbenih omrežjih, ter pouka na daljavo, dala drugačne rezultate, take, ki bi pokazali višjo priljubljenost pesništva v šoli in pri prostočasnem branju. Bolj smiselno je vprašanje, kaj bi se lahko spremenilo pri književnem pouku, da bi pesništvo postalo za mlade relevantno – slednje se namreč izraža v aktualnosti besedil oz. njihovi povezanosti s temami, ki zanimajo mladega bralca: »Razprava v razredu naj bi praviloma razkrivala neposredno relevantnost besedila za učenčev družbeni svet in naj ne bi spodbujala odtujujočega branja brez povezave z učenčevim neposrednim položajem (...).« (Grosman 1996: 459) Vrsta nesporazumov (tudi v didaktiki književnosti) – morda še posebej v povezavi s pesništvom – izhaja iz dileme, kaj so odtujevalni učinki branja. So to različne oblike (notranjega ali zunanega) preverjanja znanja? Učenje pesmi na pamet, ki ni zadnja stopnja (ali sprotne dejavnost) šolske interpretacije, ampak je samo sebi namen? So to kakršna koli vprašanja, ki jih v razredu postavlja učitelj? Ali vprašanja za razvijanje bralnih strategij res kar sama po sebi motijo spontano doživljanje pesmi? Je končni cilj književnega pouka »le« užitek subjektivnega opomenjanja besedila (prim. Grosman, 2004) ali pa je pouk tudi vaja v razvijanju bralne zmožnosti, tj. zmožnosti pogovora med bralcem in besedilom in med bralci o besedilu? O tem piše P. Nodelman v sklepnem delu omenjenega

podpoglavja, v katerem se med drugim ukvarja tudi z nesmiselnim izključevalnim nasprotjem med glagoloma »misliti« in »čutiti« v povezavi s pesništvom (kar bržkone velja tudi za književnost nasploh) ter s stališčem nekaterih, da je bistvo sprejemanja pesmi le občutje, ne pa tudi razumevanje: »Vendar brez razmišljanja – brez razprave o pesmih, brez pomoči, da bi jih znali razumeti in pri tem uživati, in s tem brez občutka za zapleteno pesniško ustvarjanje – otroci pogosto ne spoznajo večšin, zaradi katerih je odziv na poezijo prijeten. Razen če verjamemo, da ima poezija nenavadno in čarobno sposobnost samodejne komunikacije – jaz v to ne verjamem –, se moramo teh večšin naučiti.« Izvrsten primer tovrstne povezave zaznavanja in doživljanja razpoloženja ter spoznavanja književnega konteksta prinaša članek P. Svetine o pesmi *Hrošču trgam nožice* Karla Hynka, ob kateri je poleg značilnega temačnega vzdušja in spraševanja o razsežnostih (sadistične) otroške igre smiselno spoznavati tudi zunajliterarno snov, npr. avtorjevo bolezen in/ali družbeno represijo na Češkoslovaškem, kar Svetina nadgradi tudi z analizo družbene kritičnosti Snojeve fantastične pripovedi *Avtomoto mravlje* ter s subverzivnostjo nonsensne poetike Zajčeve *Abecedarije*. Pomenljiv je sklep članka: »Nedvomno je vsako branje poezije legitimno in tako tudi vsaka razlaga in vsako razumevanje, ki se naslanja na lastno doživljanje ali na sam tekst. Poznavanje biografskega, družbenega konteksta ali konteksta celotnega avtorjevega/avtoričinega opusa pa odstira bralcu dodatna razumevanja besedila.« (Svetina, 2013: 50)

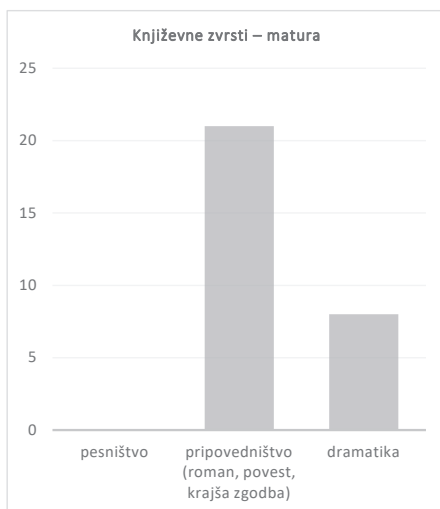
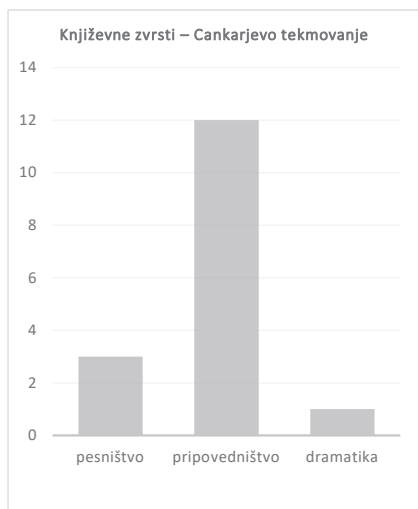
Poezija in Cankarjevo tekmovanje

Poezija ni pogosto izbrana književna zvrst; od leta 2006, ko je tekmovanje doživelo vsebinsko prenovno, so bile njegove teme in zvrsti naslednje – v nekaterih tekmovalnih letih je posamezna književna zvrst prevladujoča, a se lahko povezuje tudi z drugo zvrstjo/vrsto (v letu 2022/2023 v najvišji tekmovalni skupini npr. pesništvo in roman):

tema	književna zvrst
2007/2008: Drug svet in svet drugega	pripovedništvo
2008/2009: Jaz v svetu, ki se spreminja	pripovedništvo
2009/2010: Dom tvoje, moje pesmi	pesništvo
2010/2011: Nasmeh moje knjige	pripovedništvo
2011/2012: Pisave prestolnice kulture	pripovedništvo
2012/2013: Z besedami in med njimi	pripovedništvo
2013/2014: V naročju besed	pesništvo (oz. verzna fantastična pripoved T. Pavčka <i>Juri Muri v Afriki</i> , na poosnovnošolski stopnji tudi pripovedništvo v povezavi s poezijo)
2014/2015: Izročilo knjige	pripovedništvo
2015/2016: Domovina med platnicami	pripovedništvo (in verzna fantastična pripoved T. Pavčka <i>Juri Muri po Sloveniji</i>)
2016/2017: Na odru domišljije in resničnosti	dramatika
2017/2018: Čud(ež)ne besede	nonsens, ironija, fantastika kot okvir: pripovedništvo in Lila Prap: <i>Živalske uspavanke</i>

2018/2019: Dediščina identitet(e)	pripovedništvo
2019/2020: Jaz, ti, mi vsi. <i>Le pogumno, le za mano ...</i> (Anja Štefan)	pripovedništvo
2020/2021: Slovenija – vse najboljše	pripovedništvo
2021/2022: Vedre bližine med nami	pripovedništvo in dramatika
2022/2023: Rime srca, ritmi sveta	pesništvo, na poosnovnošolski stopnji tudi pripovedništvo v povezavi s poezijo

Poezija je za Cankarjevo tekmovanje opazno manjkrat izbrana kot pripovedništvo in dramatika, a še vedno bistveno večkrat kot npr. na splošni maturi, kjer od začetka (1995) poezije sploh še ni bilo; oboje kažeta naslednja dva grafa:

Manjšo zastopanost poezije (petina tem je povezana s poezijo, tj. 19 %) na Cankarjevem tekmovanju je mogoče pojasniti s količinskim razmerjem med pesniškimi in pripovednimi besedili, ki izidejo v Sloveniji – od vseh izdaj je poezije približno 15 %.² Pregled nagrad za mladinsko književno ustvarjalnost kaže izrazito prevlado pripovedništva – od knjig, ki so prejele nagrado *večernica*, je bila prav tako petina pesniških zbirk. Zelo nenavadna pa je odsotnost poezije na maturi – odklonilno stališče do možnosti esejskega pisanja o poeziji bržkone izhaja iz prepričanja, da je poezijo smiselno zgolj subjektivno občutiti, o njej pa ni mogoče (objektivno) razmišljati oz. napisati eseja. Tako stališče je za razvijanje bralne in pisne zmožnosti v povezavi s poezijo škodljivo, saj jo pojmuje kot predmet zasebnega oz. prostočasnega branja, pri katerem se glede na bralni namen in zgolj notranjo bralno motivacijo bralne strategije ne razvijajo preko pogovora o prebranem. Popolna subjektivnost, prostočasnost oz. »nešolskost« branja poezije je v resnici pot v njeno

² Za podatek se zahvaljujem prof. dr. Dragici Haramiji. Objavljen je v prilogi, kjer je tudi podrobnejši pregled nominirancev za obe osrednji nagradi za mladinsko književnost (zadnjih pet let).

marginalizacijo, saj pomanjkanje znanja o načinih, kako poezija preko specifičnih vsebinsko-slogovnih sredstev dosega svojo izpovedno moč in kako učinkuje na bralca, bralcu onemogoča tako uvid inovativnosti pesemskega sporočila glede na tradicijo (npr. medbesedilne vsebinsko-jezikovne igre v poeziji Andreja Rozmana Roze) kot tudi pot do sodobnih, praviloma kompleksnih pesniških sporočil. Najbolj izrazito se omenjeno izključevalno nasprotje med številnimi pozitivnimi predlogi za drugačen, bolj ustvarjalen in dialoški pristop k poeziji kaže v knjigi *Zoprna lirika*, v kateri avtor spregleda, da je opazovanje izrazno-pomenske inovativnosti možno le na ozadju zaznavanja, razumevanja in vrednotenja odstopa od pravil: ritma od metruma, svobodnega verza od klasičnega, mnogopomenskosti besed od ustaljenega besednega pomena. (Prim. Thalmayr, 2014) Zato nikakor ni nenavadno in še manj bralnomotivacijsko neprimerno ali celo škodljivo dejstvo, da je mednarodna matura od svojega začetka (torej nekaj desetletij) kot podlago za esej, pri katerem maturantke in maturanti dokažejo zmožnost razlage (razumevanja in vrednotenja) neznanega besedila, ponujala dve neznani besedili, od katerih je bilo prvo obvezno pesem, drugo pa katera koli druga književna vrsta (npr. kratka zgodba, odlomek iz romana ali eseja ipd.) – tudi v prenovljenem sistemu ta del izpita lahko zajema neznana besedila iz katerega koli književnega žanra, ki je podlaga za predpisani seznam avtorjev (ne besedil); neznano besedilo je torej lahko tudi pesem, praviloma pa avtor ne sme biti s seznama, ki je podlaga za književni pouk (Language A, 2021). Zdi se, da bo tudi slovensko splošno maturo nujno približati kakovostnim modelom zunanjega preverjanja bralne in pisne zmožnosti, ki branja pesništva ne pojmujejo kot samozadostnega, pristočnega in morda celo zgolj razvedrilnega početja.

Kaj določa izbiro pesniških zbirk, ki so obvezno branje za Cankarjevo tekmovalstvo? Najprej in predvsem njihova kakovost. Komisija poezije ne izbira po načelu preprostosti in popolne razumljivosti pesniškega jezika, ne zagovarja torej njene otročnosti, ki mladim ponuja bralno razumevanje že v prejšnji bralnorazvojni stopnji dojemljivih besedil ter okvirov varnih in predvidljivih pesniških vsebin in izrazov. To bi bilo v nasprotju s samim razvojem sodobne slovenske mladinske poezije, ki je vsaj od razcveta pesniškega modernizma mladim ponujala tudi nenavadne, abstraktne pojme in teme ter zavestno sledila formalni inovativnosti in presenečenju kot dvema načeloma učinka na mladega in odraslega bralca. Ob tem se velja navezati na Grafenauerjevo (1981: 5) branje Zajčeve *Abecedarije*, s katero je v mladinsko poezijo prinesel »ne samo novo doživljajsko in jezikovno izkustvo, ki je vznemirljivo tako za otroke kot za odrasle, marveč je hkrati s tem – saj ni mogoče ločevati enega od drugega – vsemu temu dal tudi tisto predstavno izrazitost, v kateri se utemeljuje estetska veljavnost slehernega pesniškega sporočila.«

Letošnji nabor pesniških zbirk potrjuje zgoraj očitana izhodišča izbire in branja mladinske poezije; temeljno vprašanje je, katere teme in formalne značilnosti zaznamujejo izbrane pesniške zbirke in katera bralna doživetja lahko, glede na dvojnost naslovnika vsakega kakovostnega mladinskega besedila, ponujajo mlademu in odraslemu bralcu. Pri tem je smiselno izhajati iz Nodelmanovih (prav tam: 20–21) pojasnil bralnih strategij oz. užitkov branja književnosti in jih povezati z literarno-estetskim doživljanjem mladinske poezije. Ta svojega učinka na bralca ne dosega le s povezovanjem zvočnosti in podob, oblikovanosti besed in besednih zvez (rima, likovnost besedila, verzna oblika) ter z otroškim glasom oz. posebno perspektivo, ampak je kompleksnost bralnega doživetja povezana z naslednjim:

- užitek zaznavanja besede in vzorcev, ki ga ustvarjajo,
- užitek razpoloženja, ki ga ustvarja besedilo,
- užitek uporabe znanja o književnosti in obvladovanja strategij razumevanja besedila,
- užitek opazovanja vrzeli v lastnih bralnih strategijah z iskanjem poti, kako te vrzeli zapolniti (pesem kot presenečenje in književni problem),
- užitek prikazovanja podob in idej,
- užitek ponovitve sorodne bralne izkušnje in inovacije, ki jo spremlja,
- užitek razumevanja strukture besedila,
- užitek (kritične) identifikacije s pesemsko književno osebo,
- užitek komentiranja ter vrednotenja stvarnega sveta,
- užitek pogovora o prebranem z drugimi bralci.

Katere bralne strategije lahko mladi in odrasli bralci razvijamo ob pesniških zbirkah, izbranih za Cankarjevo tekmovanje?

Avtorska slikanica *Živalske uspavanke* je izbrana za tekmovalce v 1. razredu osnovne šole. Pesmi v tej slikanici ni mogoče brati neodvisno od ilustracij, saj gre za avtorsko slikanico, v kateri ilustracije vidno nadgrajujejo besedilo (prim. Nikolajeva, 2002). Kratke pesmi (uspavanke za posamezne živali) delujejo s svojo zvočnostjo, zvok pa je hkrati tudi nosilec raznovrstnih razpoloženj. V *Uspavanki za čuke* ali v *Uspavanki za kače* bi ponavljajoči se samoglasnih U in soglasnik S lahko delovala strašljivo, a tako emotivno podobo v prvi pesmi spremeni njen zaključek, v katerem je omenjen *čas za vragolije*, v drugi pa uporaba ljubkovalnice *sssinek*. Zvočno učinkovita, hkrati pa humorna, igriva, so tudi druga besedila: *Uspavanka za piščance* s ponavljajočim se zlogom *pi*, ki se v sklepu pesmi spremeni v napoved molka, spanja. Kako torej zvočno igro v pesmi soustvarja tišina? Je smiselno tovrstno odprtost pesmi k tišini opazovati tudi v drugih uspavankah? Se mačje predenje v *Mačji uspavanki* prav tako spremeni v molk? Je naključje, da se vrsta uspavank konča prav s tripičjem? Posebej zanimiva je *Pasja uspavanka*, v kateri je poleg zvočne igre oz. onomatopoije (pasji jok) ter značilnega ločila na koncu opazno drugačno razpoloženje – občutek osamljenosti in žalosti pasjega mladiča. Napetost med razpoloženskimi konvencijami uspavanke in besedilom samim izraža *Uspavanka za slone*, v kateri se povezuje posnemanje slonjega oglašanja in humorna nesreča, ki je posledica nonsensne povezave med slonom in zibelko, lirsko razpoloženje pa ustvarja *Čričkova uspavanka*. S tem pa razpoloženska večplastnost slikanice še ni izčrpana: *Uspavanka za ovčke* se lahko navezuje na tradicijo slovenske ljudske naštevalne oz. krožne pesmi, v kateri bralni užitek povzroči prav ponavljanje vzorca. Najvišjo stopnjo formalne inovativnosti je opaziti v *Uspavanki za ribe* – tudi odrasli bralci se poglobljajo v to, kako brati oznake za nepoudarjene in poudarjene zloge, kako torej iz metrične sheme pričarati živi ritem branja v na prvi pogled sploh »neberljivi« pesmi. Že na besedilni ravni torej *Živalske uspavanke* ponujajo izvrstno, pestro bralno doživetje, ki se le še nadgradi z branjem ilustracij, kar je posebej poudarjeno tudi v didaktični interpretaciji slikanice (Haramija 2013).

Za drugo- in tretješolce je bila izbrana večkrat nagrajena pesniška zbirka Anje Štefan z ilustracijami Alenke Sottler *Drobtine iz mišje doline*. Vsebinsko prostornino te le na videz »drobne« knjige razkriva uvodna štirivrstičnica *Pisar*, v kateri je *mišji svet* ujet v *drobne pesmice*. Toda kakšen je mišji svet? Kaj lahko bralec v njem pričakuje? Zgolj svetle ali tudi temne motive, predvsem besedno igro ali

tudi pesmi z izrazito vrednostnimi vprašanji? V zbirki je zaznavna celovitost sveta – pesmi prikazujejo najrazličnejše značajske poteze pesemskih junakov in s tem vzbujajo raznovrstna razpoloženja: razposajenost radovedne miške (*Radič*), igrivost, ki spominja na ljudsko izštevanko (*Pleši, pleši, mala miška*), naštevalnico (*Pogum, Je miška, miška, miška nesla lešnik, Sir*) ali krožno pesem, v kateri je prvi verz hkrati tudi zadnji, kar omogoča ponavljanje pesmi. V zbirki je zaslediti še skrivnostnost izročilnega pesemskega lika mišjega vrača (*Čarovniška*), ki s ponavljanjem besedne zveze *cipr copr* lahko deluje kot medbesedilna navezava na istovrstne nenavadne osebe v starejši (npr. Zajčevi ali Pavčkov) mladinski poeziji. Ob nonsensih oz. komičnih tonih se da v zbirki zaslediti tudi prvine estetike grdega in celo tabujске vsebine – miška, ki je jedla grah, povzroča grmenje in beg drugih miši (*Grah*), pesem lahko tematizira minljivost ali smrt (*Medenjak, Miš debela, miš ohola*), lahko tudi bolezen, npr. alkoholizem (*An ban*) ali zapuščenost (*Dom*), ali se opredeljuje do potez sodobnega sveta, predvsem njegove nepravčnosti, ter nakazuje vero v spreminjanje družbe (*Le pogumno, le za mano*). Zato ni nenavadno, da sklepna pesem (*Lahko noč*) povzame tri temeljne tematske plasti zbirke; lirski subjekt *vsem otročičkom* želi *zdravje, pamet in moč* – vse troje se, poleg nonsensa in medbesedilne igre, kaže kot temeljni vrednotni tloris pesmi, »drobtin«, drobnih modrosti iz mišjega sveta, ki parbolično simbolizira človeškega.

Bližje resničnemu svetu je pesniška zbirka Vinka Möderndorferja *Babica za lahko noč*, ki jo bodo brali četrto- in petošolci in ki vsebuje prikaze drobnih težav (*Mama se kar naprej jezi*) in humornih pripetljajev v družinskem krogu, ki so povezani z iskanjem izgovora na nesrečo (*Zelo poredna žlica*), razmišljanjem o pomenu in učinku besede (*Vprašanja*) ali zmerljivke (*Svinja*), predvsem pa s portretiranjem babice kot pomembnega družinskega člana, ki skupaj z vnukom iz povsem vsakdanjih opravil lahko ustvari vznemirljiv, celo napet niz dogodkov (npr. *Babica in piškoti*). Babica se zdi vnuku nenavadna – njena naglušnost je zabavna, saj povzroča humorne nesporazume (*Naša babica ni pozabljiva*). Celotno zbirko zaznamuje izrazit otroški glas – babica je *moja babica*, ki zaspri med pripovedovanjem pravljic (*Babica za lahko noč*), tako da družinsko motiviko in temo sobivanja otrok in odraslih izrazito zaznamujeta predvsem skupna igra in družinska varnost, a hkrati tudi svojevrstna otroškost in modrost odraslih, zaradi katerih se tudi konflikt lahko zlahka razreši (*Kako babica vzgaja mamo in ata*). Tematsko kompleksnost soustvarijo tudi teme zaljubljenosti (*Kadar sta dva zaljubljena*), neupoštevanja pravil (*Cenetova prodajalna zelenjave*), minljivosti in spomina (*Strah*) ter besedna igra (*Internat in internet, Kako se imenuje juha*), ki vključuje estetiko grdega z izbiro slogovno zaznamovanih, v otroški poeziji redkih besed (npr. *lulati in kakati, Fini zaljubljeni*). Poleg značilne vedrine torej pesniška zbirka bralcu ponuja bralne užitke na ravni doživljanja izmuzljivega pomena besed in premisleka o sporočilnosti zbirke: o medgeneracijskem predajanju igri ter pojmovanju otroškosti kot stanja duha, ki je podlaga za čudenje svetu in inovativnim jezikovnim možnostim – cikel *Otročja luna* prinaša posplošenje otroškosti, saj se tudi Luna obnaša kot otrok, ki v ciklu otroško sprašuje in pojasnjuje svoje *otrokove pravice*. Zbirka je prepoznavna po svojem prepričljivem humorju, temah in povezovanju generacij, kar je značilno tudi za nekatera druga avtorjeva dela (npr. *Ime mi je Andrej*); vse to je odlična priložnost za aktualizacijski pogovor pri bralnem dogodku, ki lahko poteka kot osebno, problemsko ali medbesedilno vrednotenje – Möderndorferjeva poezija je namreč lahko izhodišče za primerjavo s sorodnimi Pavčkovimi, Lainščkovimi ali

Grafenauerjevimi pesmimi ter družinskimi pesmimi Bine Štampe Žmavc, povezati pa jo je mogoče tudi s tematsko in razpoložensko sorodnimi pripovednimi besedili.

Dialog med pesnikom in svetom mladih je prepoznaven iz zbirke Ferija Lainščka *Ne*, namenjene tekmovalnemu branju šesto- in sedmošolcev. Zbirka svoj temeljni tematski namen izraža že z naslovom – najstniški lirski subjekt svoja uporniška doživljanja sveta izreka v praviloma kratkih pesmih z amfibraško dvostopično metrično shemo verza, pogosto je ponavljanje besedice *ne*, prav tako pa upor izražajo posamezni naslovi besedil (*Brez veze, Nočem, Ni res, Ne maram*). Mladostnik se upira pravilom (jutranje vstajanje, šola, obveznosti), hkrati ima težave z zaljubljenostjo in samopodobo (*Ni res, Faca*). Njegovo upornišvo se izraža na ravni izbire motivov (šola, učitelji, vrstniki) in predvsem jezika, saj pesnik zanikanje pravil poudarja z rabo slengovskih besed (npr. *fajn, faca, sranje*). Hkrati je zbirka sestavljena premišljeno – uvodna pesem (*Ne beri*) o dvomu v smiselnost branja poezije, ki bi jo lahko izrekel najstnik, a še verjetneje pesnik, se preko osrednjega dela, v katerem je očrtan svet mladostnikovih običajnih težav in stisk, prevesi v razmišljanje o samoti in ustvarjanju – sklepne pesmi bi znova lahko govoril bodisi najstnik bodisi pesnik. Razločevanje, a hkrati zbliževanje pesnika in najstnika v svojevrstni gesti oporekanja svetu je glavno tematsko jedro zbirke, ki ne zapade v nikakršen moralizem, saj nasveti za najstnika pač niso rešitev (*Nasveti*).

Najvišjo stopnjo tematske in razpoloženske ter jezikovne in formalne inovativnosti izraža pesniška zbirka Vinka Möderndorferja *Romeo in Julija iz sosednje ulice*, ki je namenjena branju osmo- in devetošolcev. Zbirka ni zahteven bralni izziv le zaradi besedilne kompleksnosti, ampak tudi zaradi odličnih ilustracij Jurta Engelsbergerja, ki so praviloma nadgrajujejo likovni komentarji pesmi (npr. humorni likovni zapisi časa ljubezni ob sklepnem besedilu zbirke pesmi *Najlepše so minule ljubezni*). Podobno kot sodobna klasika najstniške mladinske poezije (npr. Tone Pavček: *Majnice, fulaste pesmi*) se zbirka osredotoča na ljubezen kot tematsko prešitje zbirke – ljubezen je prikazana kot nerodna, obotavljajoča se zaljubljenost, ki jo spremljata poljubljanje in nerodnost, a hkrati tudi kot (minljivo) čustvo, s katerim se povezujejo tišina in negotovost, ljubosumje in sreča, živčnost in dotiki, prepir in sramežljivost. Uvodna pesem (*Kaj te briga*) v drugoosebni glagolski obliki ljubezensko občutje posploši, saj nagovarja tako dekle kot fanta, ta prvina sloga se pojavi tudi v drugih besedilih, ob tem pa je lirski subjekt v posameznih pesmih, pomenljivo, tako fantovski (*Tako to gre*) kot deklinški (*Zelo kompliciran fant*). Prepričljivost sporočila za mlade bralce soustvarja še premišljena raba slenga (*ful, blesavo, stari za likovni*) in poigravanje s tujkami (*Esemes pesem o tem, kako zelo te ljubim*). V veder prikaz odraščanja in želje po bližini se kot dopolnjujoči kontrast vključujejo pesmi s problemskimi temami – razposajenost med poukom prekine vest o smrti begunca (*Črni cvet*), sklepne pesmi o ljubezni govorijo v povezavi z minljivostjo. Sporočilno kompleksnost stopnjujeta še dve izraziti potezi; prva je medbesedilnost, ki se izraža že v naslovu (navezava na delo W. Shakespeara) in se v nekaterih besedilih aktualizira v dialogu s sodobnim mladostnikovim svetom (*Julija in Romeo se prebujata v julijsko jutro*). Druga poteza je izrazit eksperiment s pesemsko formo: v zbirki je likovna pesem napisana tako, da ni le likovna »razlaga« sicer razumljivega besedila, ampak s preoblikovanjem pesmi v podobo namenoma ustvarja sporočilno nerazvidno »uganko«, ki jo mora bralec sam razvozlati s postavljanjem mej med besedami; branje poezije je torej hkrati napor in ustvarjalnost – do pesemskega sporočila se mora bralec, ki to želi, prebiti sam,

samostojno prehoditi pot sestavljanja pomena, saj »(s)plošno sprejet opis branja kot procesa bralčevega tvorjenja pomena s pomočjo besedila opozarja na dejstvo, da je vse, kar nam ponuja potiskana stran, zgolj tiskarska barva, medtem ko pomen lahko nastaja le v bralčevi glavi« (Grosman, 2004: 12). Kot osrednja beseda zbirke bi tako lahko veljal simboličen koncept ogledala: poezija odseva drugo, nenavadno, in druge, je mozaik raznobarnih sporočil in občutkov, v katerem dejavni (mladi) bralec med nizom besed oz. podob ugleda samega sebe – tako npr. v pesmi *Tvoj svet: Odpri oči / in poglej okoli sebe. / Zato, / da vidiš druge / in druge / in druge. / In zato bolje sebe.*

Mladinska poezija se ponuja tudi tekmovalcem na poosnovnošolski stopnji; v 1., 2. in 3. letniku srednjega poklicnega izobraževanja bodo brali Košutove *pesmi za mlade Božaj veter*; izbira mladinske književnosti za to stopnjo ni nenavadna, saj so tekmovalci v tej skupini v preteklosti brali Lainščkove *Mislice* in njegovo pesniško zbirko *Ne* – dokaz več, da lahko bralci različnih starosti ob kakovostnem besedilu najdejo svoji razvojni stopnji primerne izzive ob branju in razpravljanju o prebranem. Najnovejša Košutova zbirka je, podoba kot Möderndorferjeva *Romeo in Julija iz sosednje ulice*, prepletena z ljubezensko tematiko in medbesedilnostjo, a navezovanje na izročilo je v Košutovi poeziji drugačno, saj je v njej možno zaznati navezavo na ljudsko nemladinsko pesništvo v preprostosti izraza, poglobljenosti tematike (gre za neke vrste zgoščene modrosti o življenju) ob hkratni minimalističnosti sloga, ki ga mestoma sicer dopolnjujejo kompleksnejše metafore (npr. *korenine telesa in duha, ptičja krošnja do neba – Na kolenih v travi*). Omenjeno tipološko sorodnost je ob njegovi starejši poeziji opazil že Taras Kermauner (1990: 12), ki je zapisal: »Kdor piše svoji naciji ali tistemu njenemu kosu, ki je odrezan in prisiljen živeti v tuji državi, ne more eksperimentirati z jezikom, saj bi bil kot elitist ali kot verbalni ekskluzivist ali kot ezoterist razumljiv le redkim. Nacionalno oblikujoči pesnik mora paziti na dostopnost sporočila poezije, celo na njeno ljudskost. In težnjo v nekakšno modernejšo ljudskost zlahka zasledimo v Košutovi poeziji.« Medbesedilne navezave so vidne tudi v navajanju pravičljivišnih motivov (*Prava pravljica*), tematika ljubezni pa se prepleta še s temami minljivosti, pomena bralne izkušnje (*Deveta briga*) ter liričnega občutenja narave in sobivanja z njo v predanosti ljubezni (*Košek rdečih češenj*). Poleg medbesedilne igre in lirizma zbirko zaznamujejo še raba ženskega lirskega subjekta (*Enkrat sem jutranja*), humorne prvine (*Štor je štor*) in simbolika otroške duše kot poti v boljši svet (*Ringaraja*), ki jo je izpostavil tudi pesnik v pesniški zbirki *Kriško kraške* (2005): »Ko sem rasel in zrasel, pa sem spoznal, da gledam svet še zmeraj z neskajljenimi otroškimi očmi, da se je v meni potuhnil moj nekdanji jaz, ki mi razlaga podobe sveta po svoje. Takrat so mi rekli, da sem pesnik.«

Sklep

Poezija resda ne dosega pripovedništva, če je merilo zgolj število izbranih knjig, a to ne pomeni, da v svoji izraziti vsebinski in jezikovni kompleksnosti ni izjemen bralni izziv za mlade bralce od prvega razreda osnovne šole do srednješolcev. Še več: bralni izziv je (ali bi morala biti) tudi za odrasle bralce, predvsem mentorje branja, ki bi znali in zmogli s sodobnimi oblikami tesnega (šolskega) branja in primernimi postopki didaktične prognoze (Krakar Vogel 2014) mlade sogovornike motivirati za to, da so zmožni začutiti in razumeti magičnost pesemskih sporočil.

Da pa je to sploh možno, je treba poezijo (pisati in) brati najprej povsem »odraslo«, brez vnaprejšnjega samoomejevanja, ki (ustvarjalni in) bralni postopek gradi na predpostavki, da se morajo ob poeziji bralci srečati z dobro znanim, varnim, naivno igrivim in ljubkim domišljijским svetom. Bogata zgodovina interpretacije mladinskega pesništva kaže povsem drugo, bistveno bolj kakovostno mišljenjsko usmeritev: mladinska poezija, ki je po kakovosti primerna za mlade in odrasle bralce, je prostor iluzije, čudenja in presenečenja, je pot v neznano, kjer bralec šele na koncu in po miselnem naporu ugleda Zajčevo »rožo mogoto«. Ali še drugače, z besedami Bine Štampe Žmavc: »Otroški svet preprosto živim in diham in verjamem vanj. Prepričana sem, da je v njem naša edina priložnost. Nič smeti, ponaredkov, instantkov in cenenih simplifikacij. Simplifikacij, o katerih tako radi govorimo, kadar je beseda o otroški literaturi.«³

Navedenke

Alja Brglez (nosilka raziskave), 2008: *Teza o (ne)priljubljenosti slovenščine kot obveznega šolskega predmeta v Sloveniji. Raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo. <https://vdocuments.site/teza-o-nepriljubljenosti-slovenscine-kot-obveznega-solskega.html?page=4> (Dostop 18. 6. 2022.)

Niko Grafenauer, 1981: Ta roža je zate. *Otrok in knjiga*, 12.

Meta Grosman, 1996: Književni pouk med preteklostjo in prihodnostjo. *Sodobna pedagogika*, 9–10.

Meta Grosman, 2004: *Zagovor branja. Bralec in književnost v 21. stoletju*. Ljubljana: Sophia (Beseda, 4).

Linda Hall, 1989: *Poetry for Life: A Practical Guide to Teaching Poetry in the Primary School*. London: Cassell, 1989.

Dragica Haramija, 2013: Pogovorimo se o pesmih. V: Lila Prap: *Živalske uspavanke*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjiga pred nosom).

Taras Kermauner: Miroslav Košuta. Glej: T. Kermauner: *Poezija slovenskega zahoda*. Maribor: Obzorja, 1990.

Boža Krakar Vogel, 2014: Bralna pismenost med teoretičnimi načeli in poučevalno prakso. *Slovenščina v šoli*. XVII (3–4).

Language A, 2021: <https://holyheart.ca/wp-content/uploads/2019/06/English-A-Literature-Guide-first-assessment-2021.pdf> (Dostop 29. 6. 2022.)

Maria Nikolajeva, 2002: The verbal and the visual. The picturebook as a medium. Glej: Roger D. Sell (ur.): *Children's literature as communication* (str. 85–108). Amsterdam in Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.

Perry Nodelman, 1996: *The Pleasures of Children's Literature*. New York: Longman.

Peter Svetina, 2013: Hrošč je hrošč, hrošč ni hrošč: o branju poezije in o branju konteksta. *Otrok in knjiga*, 86.

Andreas Thalmayr, 2014: *Zoprna lirika. Prva pomoč za bralce v stresu*. Prev. Emica Antončič, Maribor: Aristej.

³ Bina Šampe Žmavc: Majhni in veliki žepi. *Otrok in knjiga*, 41, 1996, str. 69.

Priloga (Dragica Haramija)

Letno izide približno 600 izvirnih slovenskih del (vključno s ponatisi in otroško ustvarjalnostjo), od tega je približno 90 izdaj, ki sodijo v poezijo, to pomeni približno 15 %.

Večernica in desetnica za zadnjih 5 let (poudarjeno so zabeleženi prejemniki nagrade; podčrtano poezija) – večernica se podeljuje z zamikom enega leta (npr. *Molitvice s stopnic* 2016 *Drobtine iz mišje doline* 2017), desetnica z zamikom do 3 let (npr. *Drobtine iz mišje doline* 2019):

	večernica	desetnica
2017	Nataša Konc Lorenzutti: Avtobus ob treh. Miha Mazzini: Zvezde vabijo. Peter Svetina: Molitvice s stopnic. Peter Svetina: Sosed pod stropom. <u>Bina Štampe Žmavc: Čarimatika.</u>	Dekleva, Milan: Menjalnica sanj. <u>Grafenauer, Niko: Kraljice mačke.</u> Kodrič Filipić, Neli: Požar Konc Lorenzutti, Nataša: Lica kot češnje. Möderndorfer, Vinko: Kit na plaži. Pavček, Saša: Zakaj je polje jezero? Pregelj, Sebastijan: Deček Brin na domačem kolišču <u>Štampe Žmavc, Bina: Čarimatika.</u> <u>Štefan, Anja: Sadje z naše ladje.</u> Vidmar, Janja: Prijatelj.
2018	Janja Bauer: Groznilca in grozna zima <u>Miroslav Košuta: Ponikalnice</u> Maša Ogrizek: Gospa s klobukom Anja Štefan: Drobtine iz mišje doline Suzana Tratnik: Tombola ali življenje	Bauer, Jana: Groznilca in divja zima. Dekleva, Milan: Strahožer. Kermauner, Aksinja: Žiga špaget je za punce magnet. Kodrič Filipić, Neli: Povej mi po resnici. Konc Lorenzutti, Nataša: Kdo je danes glavni. <u>Košuta, Miroslav: Ponikalnice.</u> Pregelj, Sebastijan: Do konca jezera in naprej. Radovanovič, Vesna: Petelinček in kraljevska ptica. Štefan, Anja: Bobek in zlate kokoši. Tratnik, Suzana: Tombola ali življenje!.
2019	Andrej E. Skubic: Trio golaznikus 2: Babi nima več telefona Igor Karlovšek: Preživetje <u>Feri Lainšček: Ne</u> Vinko Möderndorfer: Jaz sem Andrej Janja Vidmar: Črna Vrana	Nataša Konc Lorenzutti: Nisem smrklja. Gaja Kos: Grdaviš in presenečenje. Nina Mav Hrovat: Miška želi prijatelja. <u>Feri Lainšček: Ne.</u> Vinko Möderndorfer: Jaz sem Andrej. <u>Saša Pavček: Rumi in kapitan.</u> Vesna Radovanovič: Petelinček prebudi upanje. Andrej Rozman Roza: Pesmi iz galerije <u>Anja Štefan: Drobtine iz mišje doline.</u> Janja Vidmar: Črna vrana.

2020	<u>Andrej Rozman Roza za pesniško zbirko Rimuzine in črkolazen</u> Boštjan Gorenc – Pižama: Si že kdaj pokusil luno? Igor Karlovšek: Pobeg. <u>Vinko Möderndorfer: Babica za lahko noč.</u> Peter Svetina: Timbuktu Timbuktu.	JANA BAUER: Ding dong zgodbe CVETKA BEVC: Božiček v ušesu <u>JURE JAKOB: Tri vrane s platane: o živalih, otrocih in drevesih</u> GAJA KOS: Obisk VESNA RADOVANOVIČ: Petelinček se zaljubi ANDREJ E. SKUBIC: Babi nima več telefona CVETKA SOKOLOV: Bo res vse v redu? BINA ŠTAMPE ŽMAVC: Kraljična onkraj ogledala: pravljicnih devet in ena za nasmeh <u>ANJA ŠTEFAN: Škratovske oči</u> JANI VIRK: Brez imena
2021	Gombač, Borut: Skrivnost lebdeče knjige <u>Gregorič Gorenc Barbara: Negotove pesmi</u> Pregelj, Sebastijan: Vrnitev Semenič, Simona: Skrivno društvo KRVZ Šinigoj, Damijan: Kjer veter spi	Gombač, Borut: Skrivnost lebdeče knjige Konc Lorenzutti, Nataša: Gremo mi v tri krasne Mav Hrovat, Nina: Posluh, jazbec gre! <u>Möderndorfer, Vinko: Babica za lahko noč</u> Ogrizek, Maša: Koko Dajsa v mestu Petek Levokov, Milan: Lov ta templjarskim zakladom Predin, Andrej: Vesoljčki Šinigoj, Damijan: Kjer veter spi <u>Štefan, Anja: Imam zelene čeveljčke</u> Vidmar, Janja: Elvis Škorc, genialni štor
Poezija skupaj:	8 od 25 = 32 %	12 od 50 = 24 %